KUL TÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíková, Valéria Betáková, Ján Findra, Gejza Horák, Ján Horecký, Ján Kačala, Ivan Masár, Ján Oravec, Konštantín Palkovič, Matej Považaj, Jozef Ružička, Anna Rýzková, Ján Sabol, Elena Smiešková

REDAKCIA
884 16 Bratislava, Nálepkova 26

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 15 — ČÍSLO 7

OBSAH

HORECKÝ, J.: Podstatné mená s príponou *-osť* 225
JACKO, J.: Desubstantíva a deverbatíva s príponou *-ár* ako názvy osôb 228
DVONČ, L.: Vedecké hodnosti a ich skratky 233
UHLÁR, V.: O výslovnosti spoluhlásky *k* ako *g* v niektorých slovách 237
PALKOVIČ, K.: Kedy spojenia *i* so samohláskou nie sú dvojhláskami 241

Rozličnosti

Polymerácia alebo polymerizácia? I. Masár 244
O názvoch novej športovej disciplíny. E. Tvrdoň . . . 247
Lakomec — lakomica. G. Horák 248
Kosiť, žať, sekať. Š. Gáborčík 250
Zoskupenia predložiek. F. Sabol 251

Správy a posudky

Dobrý preklad z portugalčiny L. Trup 253

Spytovali ste sa

Rovnítko = znamienko rovnosti; stejnítko = znamienko totožnosti. E. Rísová . . 255
Zriaďovateľ. E. Bajzíková . 256

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 15 — ČÍSLO 7

Podstatné mená s príponou -osť

JÁN HORECKÝ

Pri významovom rozbore podstatných mien odvodených slovotvorným formantom *-osť* sa pred niekoľkými rokmi (Horecký, 1971) ukázalo, že tieto podstatné mená možno členiť aspoň do troch veľmi výrazne odlíšených skupín. Popri najväčšej skupine slov, ktorými sa označuje vlastnosť označená základovým prídavným menom (napr. *nový — novosť, mladý — mladosť*), je tu skupina takých slov, ktoré označujú veci alebo aj abstraktné vlastnosti (napr. *sladká vec — sladkosť, hlúpa príhoda — hlúposť*). Ako nová sa ukázala skupina takých slov, ktoré označujú počet prípadov v sledovanom období: počet nehôd za rok sa označuje ako *nehodovosť*, počet chorôb ako *chorobnosť*, počet návštev ako *návštevnosť*. Tieto kvantitatívne slová sa netvoria od prídavných mien, ale priamo od základových podstatných mien. Kým *veselosť* je vlastnosť toho, kto je veselý, *nehodovosť* nemožno vysvetliť opisom „vlastnosť toho, čo je nehodové", ale jednoducho výrazom „počet nehôd".

S rozvojom slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny, v ktorom sa priamo odráža rozvoj nášho spoločenského a hospodárskeho života, vznikajú nielen nové, a to dosť početné slová s príponou *-osť*, ale utvárajú sa aj nové významové typy. Analýzou Súboru opatrení na zdokonalenie plánovitého riadenia národného hospodárstva (K zdokonaleniu, 1980), ktorý patrí k textom s najživšou, najaktuálnejšou problematikou našej súčasnosti, sme zistili dva novšie typy podstatných mien s príponou *-osť*.

Niektoré podstatné mená odvodené pôvodne od základných prídavných mien označujúcich akosť dostávajú nový, abstraktnejší význam. Ako príklad možno uviesť podstatné meno *náročnosť*. Formál-

ne je odvodené od prídavného mena *náročný*, preto sa v Slovníku slovenského jazyka uvádza len ako prihniezdované k heslu *náročný*, a to bez ďalšieho výkladu. Ak sa význam prídavného mena *náročný* vysvetľuje ako „majúci veľké, vysoké požiadavky, nároky", význam podstatného mena *náročnosť* by mal byť „skutočnosť, že sa na niečo kladú veľké nároky" (t. j. požiadavky, želania, priania — lebo takto sa vysvetľuje význam slova *nárok* v Slovníku slovenského jazyka). V tomto význame sa slovo *náročnosť* používa skutočne veľmi často. Veľmi známe je spojenie *kritická náročnosť*, t. j. náročnosť spojená s kritikou, vyplývajúca z kritického postoja.

Dnes je už veľmi bežný aj ďalší význam slova *náročnosť*, ktorý by sme mohli vymedziť ako „súbor nárokov, požiadaviek kladených na istý jav". Tento jav sa pritom označuje nezhodným prívlastkom s predložkou *na: náročnosť na riadenie, náročnosť na prepravu*, teda s takou istou väzbou ako pri prídavnom mene *(náročný na riadenie, náročný na prepravu)*. Ale pri významových rozboroch sa ukáže, že slovo *náročnosť* v tomto význame (vysoké nároky) sa neodvodzuje od prídavného mena *náročný*, ale od podstatného mena *nárok, nároky*. Na túto skutočnosť poukazuje aj fakt, že sa postupne opúšťa väzba s predložkou *na* a oblasť, v ktorej sa vyžaduje náročnosť, vyjadruje sa prídavným menom v zhodnom prívlastku. Zo Súboru opatrení môžeme uviesť napr. spojenie *prepravná náročnosť, dovozná náročnosť, materiálová náročnosť*, ako aj abstraktnejšie spojenia *investičná náročnosť, pracovná náročnosť, administratívna náročnosť riadenia.*

Treba poznamenať, že tendencia používať zhodné prívlastky sa prejavuje aj pri iných, bežnejších spojeniach so slovami na *-osť*, v ktorých vidieť priamy vzťah ku kvalitatívnym prídavným menám: *dodávková pružnosť, vývozná* alebo *exportná schopnosť, konkurenčná schopnosť.*

Ako sme už ukázali, osobitnú skupinu medzi podstatnými menami s príponou *-osť* tvoria slová vyjadrujúce kvantitu, počet prípadov (typ *nehodovosť*). V novšom vývine však vznikajú aj také kvantitatívne slová na *-osť*, ktoré nevyjadrujú počet prípadov, ale všeobecnejšie určenie miery, stupňa, pričom sa tiež netvoria od prídavných mien, ale priamo od podstatných mien. Takýto význam má napr. slovo *ziskovosť* v spojení *rast cien sa bude odberateľom kompenzovať na vrub ziskovosti ich produkcie.* K slovu *ziskovosť* zrejme jestvuje ako opozitum aj slovo *stratovosť*. Miera zásluh sa označuje slovom *zásluhovosť*.

Istá miera sa vyjadruje aj podstatným menom *chozrasčotnosť* v spojení *v súlade ... s rozvinutím chozrasčotnosti v celom hospodárení VHJ a podnikov posilniť kontrolnú činnosť banky.*

Už dávnejšie sú známe také podstatné mená s prínonou *-osť*, ktoré vyjadrujú dosiahnutý stav. Sú odvodené obyčajne od slovies, pravda, formálne prostredníctvom trpných príčastí. Ide o také slová a spojenia ako *zastaranosť, rozostavanosť, skoordinovanosť vnútropodnikových útvarov, projektová pripravenosť, zabezpečenosť budovaných kapacít, zabezpečenosť úloh, prepojenosť* alebo *previazanosť úloh* (všetko spojenia zo Súboru opatrení).

Veľmi zreteľne sa slovesný pôvod takýchto slov dá ukázať na podstatnom mene *vybilancovanosť* a na jeho vzťahu k slovu *bilancia*. Základové sloveso sa tu vyskytuje bez predpony i s predponou *vy-*. Ak sa kladie dôraz jednoducho na činnosť, používa sa bezpredponové sloveso, napr. *bilancovanie produkcie, bilancovanie investičných celkov, bilancovanie jednotlivých surovín*. Ale ak sa má zdôrazniť dosiahnutie želaného stupňa tejto činnosti, používa sa predponové sloveso *vybilancovať*, napr. *vybilancovať práce a dodávky v štruktúre, úrovni a čase; úpravy odvodov vykonať na základe vybilancovania zdrojov a potrieb*. Od tohto predponového slovesa je odvodené podstatné meno *vybilancovanosť*, ktoré má oproti slovu *bilancia* dve výhody: vyjadruje dosiahnutie istého stavu a môže vyjadriť aj pôvodnú slovesnú väzbu *(vybilancovať niečím)*. Jasne to vidieť na spojení *vybilancovanosť plánu hmotnými zdrojmi*.

Ako vidieť z uvedených príkladov, systém podstatných mien so slovotvornou príponou *-osť* sa v súčasnej spisovnej slovenčine veľmi výrazne rozvíja. K pôvodnej skupine slov s významom „vlastnosť toho, čo je označené prídavným menom" (typ *nový — novosť*) sa pričleňuje skupina slov s významom počtu *(nehoda — nehodovosť)*, ale novšie aj slová s významom vyššej miery *(zisk — ziskovosť)*, ba celkom najnovšie aj skupina slov s významom dosiahnutia želaného stavu *(vybilancovať — vybilancovanosť)*. Toto bohaté významové členenie sa dosahuje nepochybne aj tým, že slová na *-osť* sa voľne tvoria od podstatných mien, prídavných mien aj slovies.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

HORECKÝ, J.: Podstatné mená s príponou -osť. Jazykovedné štúdie XI, 1971, s. 84—92.

K zdokonaleniu plánovitého riadenia národného hospodárstva. Bratislava, Nakladateľstvo Pravda 1980. 165 s.

Desubstantíva a deverbatíva s príponou -ár ako názvy osôb

JOZEF JACKO

S intenzívnym spriemyselňovaním krajiny, socialistickou prestavbou poľnohospodárstva, demokratizáciou vzdelania, socialistickou deľbou práce a pod. súvisí aj vznik nových jazykových prostriedkov a medzi nimi aj nových názvov osôb, ktoré sú tvorcami nového života, nových spoločenských hodnôt. Dôkazom toho je aj vznikanie nových desubstantív (slov utvorených z podstatných mien) a deverbatív (slov utvorených zo sloviesos) s príponou *-ár* v súčasnej spisovnej slovenčine. Tento proces je a bude v jazyku socialistickej spoločnosti dynamický. V príspevku na základe dokladov prevažne z dennej tlače (z úsporných dôvodov musíme obmedziť dokladový materiál) budeme analyzovať nové desubstantíva a deverbatíva s príponou *-ár,* s ktorými sme sa v poslednom čase stretli. Pretože do publicistického štýlu prenikajú aj hovorové slová, stretávame sa v tlači aj s takými novými názvami osôb s príponou *-ár,* ktoré majú príznak hovorovosti. V novej spoločenskej situácii sa často aj štylisticky prehodnocujú staršie slová. Všimneme si aj staršie názvy osôb s príponou *-ár,* ktoré rozšírili svoj význam.

V súčasnej spisovnej slovenčine je príponou *-ár* odvodená veľká skupina názvov označujúcich osoby, ktoré vyrábajú alebo dorábajú veci označené podstatnými menami, zaoberajú sa vecou označenou základovým podstatným menom. Do tejto veľkej skupiny môžeme zaradiť aj nové slová, ktoré uvádzame ďalej.

Robotník energetických zariadení na mazut je *mazutár* (Smena, 12. 11. 1980, s. 6). Kto pracuje so smaltom, je *smaltár* (Východoslovenské noviny, príloha, 14. 11. 1980, s. 2). *Koľajár* (Východoslovenské noviny, 30. 11. 1979, s. 2) ukladá koľaje. *Trolejár* (Nedeľná Pravda, 2. 5. 1980, s. 21) montuje elektrické drôty na stožiare, *slaboprúdár* (Pravda, 1. 3. 1979, s. 4) a *silnoprúdár* (Práca, 4. 12. 1979, s. 6) sú odborníci v odbore slaboprúdovej, resp. silnoprúdovej elektrotechniky. *Brúskár* (Pravda, 25. 6. 1979, s. 3) pracuje s brúskou. *Panelár* (Pravda, 3. 11. 1979, s. 4) vyrába panely. Od podstatných mien *odkrývka* a *skrývka* vznikli príponou *-ár* pomenovania *odkrývkár* (Pravda, 11. 2. 1980, s. 2) a *skrývkár* (Smena, 21. 6. 1979, s. 1). *Odkrývkár* odpratáva vrchnú vrstvu zeminy pri povrchovom dobývaní uhlia, *skrývkár* odpratáva vrchnú vrstvu zeminy nad nehlbokými slojmi. *Komorár* (Pravda, 30. 4. 1980, s. 1) pracuje v banskom priestore (nazvanom *komora).* Od slovesa *chladiť* je príponou *-iar* utvorené slovo *chladiar*

(Práca, 21. 2. 1980, s. 7) a označuje pracovníka pri chladení. Od podstatného mena *chladnička* je príponou *-ár* utvorené pomenovanie *chladničkár* (Práca, 14. 10. 1980, s. 7), od podstatného mena *automat* vzniklo nové slovo *automatár* (Nedeľná Pravda, 2. 11. 1979, s. 22). *Súčiastkár* (Práca, 20. 6. 1979, s. 1) zabezpečuje súčiastky. Od podstatného mena *plsť* sa príponou *-iar* utvoril nový názov osoby *plstiar* (Práca, 6. 2. 1980, s. 5) na pomenovanie toho, kto sa zaoberá spracovaním plsti. Od podstatného mena *perleť* sa príponou *-iar* utvorilo desubstantívum *perletiar*. Označuje osobu, ktorá umelecky spracúva perleť a rohovinu rezbou a vykladaním. V novom učebnom odbore *pečivár (pečivárka)* sa chlapci a dievčatá učia vyrábať trvanlivé pečivo. V učebnom odbore *obaliar* poznávajú chlapci základné a odborné práce v odvetví obalovej techniky. Názov *obaliar* sa utvoril od substantíva *obal*. V učebnom odbore *manžetár (manžetárka)* sa chlapci a dievčatá pripravujú na výrobu manžiet *(manžeta — manžetár)*.

V príspevku O nových názvoch profesií a strojov (1979) sme na základe viacerých dokladov upozornili, že názov *vozičkár* sa často nesprávne zapisuje v podobe *vozíčkár* i *vozičkar*. V Nedeľnej Pravde (10. 8. 1979, s. 5) sme čítali podobu *vozíkar*. V Práci (24. 3. 1980, s. 5) sme sa stretli s desubstantívom *koníčkár*. Upozorňujeme, že v desubstantívach *vozikár*, resp. *vozičkár* a *koničkár* sa pred príponou *-ár* skracuje samohláska *i* v slovotvornom základe (ako *košík — košikár, autíčko — autičkár)*.

Nové slová vznikli aj v poľnohospodárstve, napr. *slamár* (Pravda, 3. 8. 1979, s. 1) je utvorené od slova *slama* (pomáha pri zbere slamy), *kapustár* (Pravda, 6. 11. 1979, s. 2) utvorené od slova *kapusta*. Názov osoby utvorený od podstatného mena *paradajka* príponou *-ár* znie *paradajkár*. V Pravde (23. 7. 1979, s. 2) bol názov osoby *paradajkár* zapísaný v úvodzovkách, čo pravdepodobne signalizovalo jeho novosť. Tento príznak má aj výraz *rajčiakár* (pestovateľ rajčiakov).

Odbor pracovných síl ONV v Prešove vydal rozpis plánu náboru žiakov do učebného pomeru (3. 12. 1979). Na s. 4 sa uvádza učebný odbor *krmivár: priemyselný krmivár*. V Slovenke (29. 2. 1980, s. 8) sme zaznamenali ženskú podobu *krmivárka*. *Krmivár* pracuje pri výrobe krmiva. Od podstatného mena *konzerva* je príponou *-ár* utvorený názov osoby *konzervár* (Pravda, 6. 9. 1979, s. 1). *Konzervár* je výrobca konzerv.

Novým desubstantívom *paberkár* (Práca, 15. 10. 1979, s. 1) sa nazýva ten, kto hľadá (zbiera) zvyšky, pozostatky (paberky) poľnohospodárskych kultúr.

Pretože substantívum *struska* je nespisovné, nespisovný charakter má aj desubstantívum *struskár* (Smena, 11. 10. 1980, s. 1). Namiesto

slova *struskár* používame desubstantívum *troskár*. Od podstatného mena *skalnička* je príponou *-ár* utvorené slovo *skalničkár* (Práca, 8. 9. 1979, s. 5).

S novým desubstantívom *povrazár* sme sa stretli v Smene (8. 10. 1980, s. 6) ako s vlastným menom v názve pripravovaného filmu Povrazári z Oravy (o zabudnutom remesle).

V súčasnej slovenčine sa popri staršom deverbatíve *nákupca* začína používať aj novšie desubstantívum *nákupár* (Roľnícke noviny, 17. 5. 1976, s. 4). *Nákupár* má na starosti nákup. Podobne popri deverbatíve *strihačka* sa používa aj desubstantívum *strihárka* (Východoslovenské noviny, 24. 12. 1979, s. 5), popri deverbatíve *vzorkovačka* aj desubstantívum *vzorkárka* (Práca, 29. 2. 1980, s. 7). Popri deverbatíve *zosúkačka* (Práca, 22. 10. 1979, s. 6) existuje aj deverbatívum *zosúkárka* (Práca, 24. 1. 1980, s. 7). Vo Východoslovenských novinách (24. 12. 1979, s. 5) sme sa stretli i s názvom *súkárka*.

V SSJ II (1960, s. 96) sa pri hesle *mapér* poznamenáva, že tento odborný termín je trochu zastaraný, a uvádzajú sa pri ňom substantíva *mapovač, topograf*. Vo viacerých denníkoch sme sa stretli s desubstantívom *mapár* (Práca, 14. 2. 1980, s. 7; Smena, 18. 2. 1980, s. 6; Pravda 20. 2. 1980, s. 4), pričom SSJ zaznačuje iba deverbatívum *mapovač*.

Zo športovej oblasti sme zaregistrovali nové desubstantívum *šabliar* (Práca, 25. 7. 1980, s. 12). Desubstantívum *časovkár* (Pravda, 5. 7. 1979, s. 8) je štylisticky príznakové (hovorové) slovo.

Od podstatných mien s abstraktným významom v základe sa taktiež tvoria v súčasnosti nové názvy osôb s príponou *-ár: prípravár* (Práca, 5. 1. 1980, s. 12), *vývojár* (Nedeľná Pravda, 7. 12. 1979, s. 18), *rozborárka* (Nedeľná Pravda, 12. 10. 1979, s. 22), *rozpisárka* (Práca, 15. 1. 1980, s. 7), *výpočtár* (Práca, 3. 7. 1980, s. 7), *úsekárka* (Práca, 8. 11. 1980, s. 11).

Veľmi často sa príponou *-ár* tvoria názvy osôb, ktoré majú istý vzťah k inštitúcii, organizácii, podniku, závodu a pod.; napr. pracovníci Bukózy Vranov sa nazývajú *bukozári* (Práca, 10. 8. 1979, s. 6), pracovníci Sloveny Čadca *slovenári* (Pravda, 14. 6. 1979, s. 3), zamestnanci bratislavského Slovnaftu *slovnaftári* (Pravda, 26. 3. 1980, s. 2), pracovníci Vagónky Poprad *vagonkári* (Práca, 1. 2. 1980, s. 6), zamestnanci Smeny *smenári* (Smena, 15. 10. 1979, s. 1). Od názvu študentského spolku Salaš je názov osoby *salašiar* (Život, 19. 7. 1979, s. 40), od vlastného mena Meopta máme doložené desubstantívum *meoptár* (Práca, 10. 7. 1979, s. 8), v Nedeľnej Pravde sme zaregistrovali desubstantívum *otexár* (5. 10. 1979, s. 2). Členovia súboru Torysa sa nazývajú *torysári*, členovia divadielka poézie *divadielkári*. Všetky uvedené názvy sú hovorové.

Viaceré staršie názvy s príponou *-ár* rozšírili v súčasnosti svoj význam. *Hydinár* podľa SSJ I (1959, s. 546) je pestovateľ hydiny. V súčasnosti sa význam slova *hydinár* rozšíril, pretože okrem pestovateľa hydiny sa slovom *hydinár* nazýva aj ten, kto spracúva hydinu, vyrába hydinové konzervy a pod., teda kto pracuje v hydinárskom priemysle. Aj význam desubstantíva *mliekár* sa v súčasnosti rozširuje. V SSJ II (1960, s. 160) sa uvádzajú tieto významy: 1. predavač mlieka; predsoc. i majiteľ mliekárne; 2. kto pracuje s mliekom v mliekárskom podniku. V Pravde (30. 1. 1980) sme našli doklad na použitie substantíva *mliekár* vo význame „dodávateľ mlieka na trh", ktorý treba pokladať za okazionalizmus. Aj význam slova *štrkár* je v súčasnosti širší, ako ho uvádza SSJ IV (1964, s. 459): robotník drviaci kameň na štrk. Podľa dokladov sa názvom *štrkár* označuje aj ten, kto ťaží štrk, napr.: *O čom snívajú dnešní žitnoostrovskí štrkári? — Veď štrkári za deň urobia viac manévrov...* (Pravda, 25. 3. 1980, s. 4). V SSJ III (1963, s. 75) sa pri podstatnom mene *pivár* uvádza poznámka, že je to hovorové slovo, a jeho význam sa opisuje takto: *kto rád pije pivo.* V Smene (6. 11. 1980, s. 7) sme sa stretli s desubstantívom *pivár* aj vo význame „výrobca piva", napr.: *Včera sa v hurbanovskom pivovare konal prvý ročník krajskej súťaže Zenit — majster zajtrajška v odbore mladý sladovník — pivár.* Slovo *kominár* nadobudlo v súčasnosti širší význam, ako ho uvádza SSJ I (1959, s. 724): kto vymetá komíny. V Smene (15. 10. 1980, s. 7) sme sa stretli s dokladom, v ktorom sa slovom *kominár* nazýva ten, kto stavia komíny: *...kominárov na výstavbu továrenských komínov.* V SSJ IV (1964, s. 498) sa pri hesle *ťažiar* uvádza, že banícky termín *ťažiar* má význam „majiteľ banských podielov banskej spoločnosti v kapitalistických štátoch". Slovo *ťažbár* sa v SSJ IV pokladá za hovorové slovo. Aj v súčasnosti sa však stretávame so slovom *ťažiar (ťažiarka).* Deverbatívom *ťažiar* sa označuje ten, kto ťaží plyn, ropu, rudu a pod., napr.: *ťažiar plynu* (Východoslovenské noviny, 7. 8. 1980, s. 5). — *...pracuje ako ťažiar ropy...* (Slovenka, 14. 3. 1980, s. 8). V SSJ I (1959, s. 391) sa pri hesle *farmár* uvádza tento význam: majiteľ alebo nájomca farmy v anglosaských krajinách. V súčasnosti sa slovom *farmár* označujú aj pracovníci kolektívnych hospodárstiev na chov zvierat vo veľkom: *farmárky z Matuškova* (Slovenka, 15. 2. 1980, s. 13).

Veľmi často sa na stránkach denníkov stretávame so slovami na *-ár* s číselnou motiváciou. Rozšíril sa význam slova *milionár:* kto má miliónové majetky, dôchodky (SSJ II, 1960, s. 148); napr.: *Milionárom sa stáva každý, čo za rok vyťaží, naloží alebo prevezie milión ton...* (Pravda, 23. 1. 1980, s. 6).

V novej spoločenskej situácii sa staršie substantíva na *-ár* často

štylisticky prehodnocujú. V SSJ I (1959, s. 564) sa pri hesle *chodbár* poznamenáva, že je to slangové slovo. Jeho význam sa vysvetľuje ako „baník pracujúci na razení chodieb". Slovo *chodbár* v uvedenom význame stratilo už dnes slangový charakter. Pri príležitosti 1. mája 1980 udelil prezident ČSSR Rad práce aj Jozefovi Brindovi, raziči-chodbárovi (Pravda, 30. 4. 1980, s. 1). V SSJ IV (1964, s. 117) sa substantívum *vlásenkár* hodnotí ako zastarané. V rámci učebných odborov existuje v súčasnosti učebný odbor *vlásenkár (vlásenkárka)*. SSJ IV (1964, s. 235) pokladá deverbatívum *stavár* za slovo z oblasti študentského slangu. Dnes sa s ním stretávame ako s názvom profesie: *Správa rádiokomunikácií Bratislava prijme inžiniera stavára* (Práca, 15. 10. 1980, s. 7). Desubstantívum *odbytár* pokladá SSJ II (1960, s. 477) za slangové slovo. Stretávame sa s ním v tlači, ale ako s desubstantívom s príznakom hovorovosti: ... *za hotové výrobky odbytári* ... (Pravda, 30. 9. 1980, s. 4).

Pri tvorení názvov osôb je v súčasnej spisovnej slovenčine prípona *-ár* veľmi produktívna. Nové desubstantíva a deverbatíva s príponou *-ár (-iar)* pomenúvajú osoby, ktoré vyrábajú alebo dorábajú veci označené podstatným menom, zaoberajú sa tým, čo označuje základové podstatné meno (konkrétne, ale aj abstraktné): *mazutár, smaltár, plemenár, panelár, súčiastkár, odpichár, vývojár, rozborár, výpočtár, rozpisár* a i. Viaceré staršie desubstantíva a deverbatíva s príponou *-ár* rozšírili v súčasnosti svoj význam: *hydinár, mliekár, cukrár, štrkár, kominár, pivár, ťažiar* a i. V novej spoločenskej situácii sa niektoré slová na *-ár* (napr. *chodbár, vlásenkár, stavár, odbytár)* štylisticky prehodnocujú, strácajú slangový a často aj hovorový charakter.

Pedagogická fakulta UPJŠ
Švermova 1, Prešov

LITERATÚRA

JACKO, J.: O nových názvoch profesií a strojov. Kultúra slova, *13*, 1979, s. 236—239.

Slovník slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968. 6 zv.

Vedecké hodnosti a ich skratky

LADISLAV DVONČ

1. V osobitnom príspevku sme venovali pozornosť používaniu akademických titulov a ich skratiek podľa nového vysokoškolského zákona č. 39/1980 Zb. (Dvonč, 1981, s. 45—48). V nadväznosti na tento príspevok chceme hovoriť aj o používaní vedeckých hodností a o ich skratkách.

2. V Československej socialistickej republike je uzákonený dvojstupňový systém vedeckých hodností (Horecký, 1978, s. 133—141): *kandidát vied* (predtým aj s označením vedného odboru, napr. *kandidát filozofických vied, kandidát matematicko-fyzikálnych vied, kandidát lekárskych vied* a pod.) a *doktor vied* (predtým *doktor filologických vied, doktor matematicko-fyzikálnych vied, doktor lekárskych vied* a pod.). Kým v prvom prípade sa hovorí o akademických tituloch, v druhom prípade sa hovorí o vedeckých hodnostiach, teda raz sa ako určený člen dvojslovného pomenovania používa slovo *titul*, druhý raz pomenovanie *hodnosť*. Akademické tituly sa udeľujú podľa spomínaného vysokoškolského zákona na vysokých školách po absolvovaní istých skúšok (štátnej záverečnej skúšky alebo rigoróznej skúšky v nadväznosti na štátnu záverečnú skúšku), vedeckým pracovníkom po splnení istých podmienok sa udeľujú vedecké hodnosti. Bežne sa aj hovorí o vedeckých hodnostiach, niekedy však aj o vedeckých tituloch alebo vedeckom titule (Šalingová — Šaling — Peter, 1970, s. 20), čo však odporuje príslušnému zákonu o udeľovaní vedeckých hodností a o Štátnej komisii pre vedecké hodnosti z r. 1964.

3. V spisovnej slovenčine sa spomínané vedecké hodnosti uvádzali najprv pri menách osôb v plnom znení. Okrem toho na rozdiel od akademických titulov, resp. ich skratiek, ktoré sa už oddávna píšu u nás pred menom osoby, nové vedecké hodnosti sa najčastejšie začali uvádzať za menom osoby a toto ich postavenie sa aj zaužívalo, napr. *Ján Čierny, kandidát filologických vied; PhDr. Ján Čierny, kandidát filologických vied; PhDr. Ján Čierny, doktor filologických vied* atď. No takisto ako sa namiesto plných pomenovaní akademických titulov dnes zvyčajne používajú iba ich skratky, začali sa aj namiesto plných pomenovaní vedeckých hodností používať iba ich skratky. Pri akademických tituloch sa používajú skratky latinských pomenovaní, napr. *philosophiae doctor* — PhDr., *rerum naturalium doctor* — RNDr. Podobne aj pri vedeckých hodnostiach sa začali používať a dodnes sa aj používajú skratky zodpovedajúce latinským pomenovaniam.

V Pravidlách slovenského pravopisu (1962, s. 60) sa najprv spomínajú skratky *C. Sc.* = candidatus scientiarum a *Dr. Sc.* = doctor

scientiarum. Slovo *candidatus* sa skracuje ako *C.*, slovo *doctor* ako *Dr.* a konečne slovo *scientiarum* ako *Sc.*, pričom sa každé z nich písalo najprv samostatne. Zaujímavé je pritom aj to, že v latinských pomenovaniach akademických titulov na prvom mieste je určujúci výraz a na druhom mieste určený výraz *doctor*, napr. *philosophiae doctor, rerum naturalium doctor*, v latinských pomenovaniach vedeckých hodností na prvom mieste je určené podstatné meno *candidatus* alebo *doctor* a na druhom mieste je príslušný určujúci výraz *scientiarum* a tomuto slovosledu určujúceho a určeného výrazu v akademických tituloch a vedeckých hodnostiach zodpovedajú aj skratky, resp. sledy písmen v skratkách. napr. *PhDr.* — *philosophiae doctor*, ale *DrSc.* — *doctor scientiarum*.

Od 4. vyd. Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1963 sa ustálilo písanie skratiek nových vedeckých hodností *CSc.* a *DrSc.* O ustálení takéhoto písania je výslovná zmienka v doslove k 7. vyd. Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1966, ktorý je odtlačený napr. aj v 9. vyd. z r. 1967. Ako vidieť, podobne ako skratky *PhDr.*, *RNDr.*, *MUDr.* atď. píšu sa už aj skratky *CSc.* a *DrSc.* spolu. Pravidlá pritom hovoria o tom, že sa ustálilo písanie takýchto skratiek. Sloveso *ustálilo sa* zrejme sa tu použilo vo význame „určilo sa". Musíme totiž konštatovať, že v niektorých jazykových príručkách ani po roku 1966 nebolo úplne ustálené iba písanie skratiek *CSc.* a *DrSc.* V školskej pravopisnej príručke (Oravec — Laca, 1973, s. 63) sa uvádzajú skratky *CSc.* a *DrSc.* podľa stavu v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1963 a v ďalších vydaniach Pravidiel slovenského pravopisu z nasledujúcich rokov. Podobne sú skratky *CSc.* a *DrSc.* aj v Praktickej príručke slovenského pravopisu (Zauner, 1973, s. 90). Iný stav je v slovníkoch cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej a jej spolupracovníkov. V Slovníku cudzích slov od S. Šalinga, M. Šalingovej a O. Petra (1970) sa zaznamenáva skratka *Dr. Sc.* (s. 271) a konečne aj skratka *D. Sc.* ako skratka pre vedeckú hodnosť *doktor vied* v niektorých krajinách (nehovorí sa pritom, o ktoré krajiny ide, ani sa neuvádza príklad na niektorú takúto krajinu). V Malom slovníku cudzích slov (Ivanová-Šalingová, 1972) sa spomínajú skratky *CSc. i ScC.* pre vedeckú hodnosť *kandidát vied, DrSc.* pre vedeckú hodnosť *doktor vied* a konečne *D. Sc.* pre vedeckú hodnosť *doktor vied* v „daktorých krajinách" (porov. s. 108, 149). V Slovníku cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej (1979) sa uvádzajú skratky *C. Sc.* a *CSc.*, ďalej *Dr. Sc.* i *DrSc* a *D. Sc* (s. 174, 229).

Z tohto prehľadu vidieť, že v Pravidlách slovenského pravopisu a v iných pravopisných alebo jazykových príručkách sa od r. 1967 uvádzajú skratky *CSc.* a *DrSc.*, iba v spomínaných slovníkoch cudzích slov sa pripúšťajú skratky *C. Sc. i CSc.* (a predtým aj *ScC.*) a *Dr. Sc.*

i *DrSc.*, pričom napríklad v najnovšom vydaní Slovníka cudzích slov z r. 1979 sa skratky *C. Sc.* a *Dr. Sc.* zaznamenávajú dokonca na prvom mieste, z čoho by mohol neinformovaný používateľ slovníka usudzovať, že týmto skratkám treba dávať prednosť pred skratkami *CSc.* a *DrSc.* V spisovnej slovenčine sa však v zhode s kodifikáciou v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1963 zaužívalo iba používanie skratiek *CSc.* a *DrSc.*, skratky *C. Sc.* a *Dr. Sc.* sa už dnes nepoužívajú. Preto údaj o možnosti používať skratky *C. Sc.* a *Dr. Sc.* popri skratkách *CSc.* a *DrSc.*, ktorý nachádzame v najnovšom Slovníku cudzích slov (a aj v niektorých predchádzajúcich slovníkoch tohto typu), nemožno z hľadiska platnej pravopisnej kodifikácie akceptovať, je chybný. Slovník cudzích slov teda praktických používateľov mýli (Bosák, 1981, s. 121).

Skratka *D. Sc.* pre vedeckú hodnosť *doktor vied (doctor scientiarum)* sa používa v niektorých iných krajinách, nie u nás. Ak sa aj u nás hovorí o osobách z niektorých takýchto krajín, používame pri menách týchto osôb v zhode so stavom u nás skratku *DrSc.*, nie *D. Sc.* Poznamenávame ďalej, že vedecké hodnosti *kandidát vied* a *doktor vied*, resp. *kandidát filologických vied, doktor filologických vied* v plnom znení s uvedením vedného odboru používame bežne pri menách občanov Sovietskeho zväzu, napr. *L. N. Smirnov, doktor filologických vied, A. N. Alexandrov, doktor matematicko-fyzikálnych vied.* V Sovietskom zväze sa totiž tieto vedecké hodnosti uvádzajú zvyčajne v plnom znení, iba celkom zriedkavo sa skracujú, pričom skratky zodpovedajú domácim pomenovaniam, nie latinským, napr. *k. f. n.* = kandidát filologičeskich nauk, *d. f. n.* = doktor filologičeskich nauk. Novšie sa sporadicky stretávame u nás s používaním skratiek *CSc.* a *DrSc.* aj pri menách občanov ZSSR.

Zmienime sa ešte o stave v spisovnej češtine. V češtine sa podľa platných Pravidiel českého pravopisu (porov. napr. 1974, s. 60) používajú skratky *CSc.* a *DrSc.* České pravidlá však uvádzajú aj možnosť skracovať nové vedecké hodnosti podobne ako i staršie tituly, tituly so staršou tradíciou spôsobom zvyčajným pri ostatných skratkách, napr. *dr. ped. věd* (doktor pedagogických věd), *kand. filol. věd* (kandidát filologických věd). Pravidlá slovenského pravopisu a ani iné pravopisné a jazykové príručky takúto možnosť skracovania pomenovaní vedeckých hodností *kandidát vied* a *doktor vied* nespomínajú a v bežnej jazykovej praxi sa s takýmito alebo podobnými skratkami nestretávame. V češtine sú však tiež bežné iba skratky *CSc.* a *DrSc.*

4. Na záver môžeme konštatovať, že v spisovnej slovenčine podľa platnej pravopisnej kodifikácie, ktorú predstavujú Pravidlá slovenského pravopisu, pre pomenovanie vedeckých hodností *kandidát vied*

a *doktor vied* používame v zhode s kodifikáciou skratky *CSc.* a *DrSc.* (zodpovedajúce latinským pomenovaniam týchto vedeckých hodností: *candidatus scientiarum* a *doctor scientiarum*). Aj v bežnej jazykovej praxi sa stretávame iba s používaním skratiek *CSc.* a *DrSc.* v zhode so spomínanou kodifikáciou. K tomu treba dodať, že tieto skratky píšeme za menom osoby (na rozdiel od skratiek pomenovaní akademických titulov, ktoré sa píšu pred menom osoby), o čom sa dosiaľ v príručkách nič nehovorí. Napísané skratky *CSc.* a *DrSc.* vyslovujeme tak, že ich hláskujeme: *CSc.* — *cé, es, cé; DrSc.* — *dé, er, es, cé,* podobne ako skratky *PhDr.* — *pé, há, dé, er; RNDr.* — *er, en, dé, er.*

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

BOSÁK, J.: Nad Slovníkom cudzích slov. Slovenská reč, *46*, 1981, s. 114—122.

DVONČ, L.: Akademické tituly a ich skratky. Kultúra slova, *15*, 1981, s. 45—48.

HORECKÝ, J.: O výchove vedeckých pracovníkov a o vedeckých hodnostiach. In: Studia Academica Slovaca. 7. Prednášky XIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1978, s. 133—141.

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: Malý slovník cudzích slov. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1972. 624 s.

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. — MANÍKOVÁ, Z.: Slovník cudzích slov. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 944 s.

ORAVEC, J. — LACA, V.: Príručka slovenského pravopisu pre školy. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973. 608 s.

Pravidlá českého pravopisu. Spracovala pravopisná komisia vedeckej rady Ústavu pro jazyk český ČSAV s kolektívom pracovníkov ústavu pod vedením B. Havránka a F. Trávníčka. 6. vyd. Praha, Academia 1974. 500 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníkom. Red. Š. Peciar. 3. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1962. 432 s. — 11. vyd. 1971. 424 s.

ŠALING, S. — ŠALINGOVÁ, M. — PETER, O.: Slovník cudzích slov. 3. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1970. 1140 s.

ZAUNER, A.: Praktická príručka slovenského pravopisu. 4. vyd. Martin, Osveta 1973. 550 s.

O výslovnosti spoluhlásky k ako g v niektorých slovách

VLADO UHLÁR

Zvyšovanie kultúry jazyka v období budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti je objektívny jav. Prehlbujúca sa školská a predškolská výchova zahrnujúca všetku mládež vykonáva čoraz prenikavejšiu civilizačnú úlohu. Sieť základných škôl dopĺňajú vo všetkých odboroch mnohé gymnáziá, priemyselné, poľnohospodárske, ekonomické, prípadne iné stredné školy s maturitou, kým mládež mimo nich okrem odborných učilíšť pri národných podnikoch sa skoro bez výnimiek vzdeláva v učňovských školách. Vo všeobecnosti teda ovládanie slovenského spisovného jazyka dosahuje stav, ktorý je na dobrej úrovni. Definitívne padla predstava, že vyššia kultúra, a teda aj vyššia úroveň ovládania spisovného jazyka ostane výsadou tenkej vrstvy inteligencie.

Napriek ustavične sa dvíhajúcej úrovni ovládania spisovného jazyka i v širokých vrstvách obyvateľstva húževnato sa držia aj niektoré negatívne javy malej starostlivosti o spisovný prejav, ba i ľahostajnosti k nemu, na ktoré sa často poukazuje. Na to často upozorňujú aj mnohí príslušníci pracujúcej inteligencie, dožadujúci sa nápravy, pričom zdôrazňujú potrebu prehlbovať úctu k materinskej reči a zvyšovať starostlivosť o kultúru prejavu aj vo zvukovej rovine spisovného jazyka.

Neraz sa poukazuje na to, že aj v školskej výchove a výučbe unikajú pozornosti niektoré významné stránky spisovného jazyka a najmä výslovnosti. Zjavne sa podceňuje náročnosť v otázke kultivovanej spisovnej výslovnosti, ktorú zavše nahrádza nenáročná bežná výslovnosť prameniaca v slabých vedomostiach a nepozornom výcviku už na najnižšom stupni školského (i predškolského) vzdelávania. Nedostatočne sa využívajú príručky, ktoré sa venujú problémom spisovnej výslovnosti (Pravidlá slovenského pravopisu, Á. Kráľ: Príručný slovník slovenskej výslovnosti), a výsledky výskumu ortoepických problémov publikované v odborných časopisoch (pozri aj seriál príspevkov Á. Kráľa o slovenskej spisovnej výslovnosti v našom časopise v roč. 1974, 1975).

Často sa zanedbáva znelostné spodobovanie, a to aj v súvislosti s nerešpektovaním splývavej (viazanej) výslovnosti. V tomto príspevku upozorňujeme na viaceré prípady tohto druhu.

kvôli

Je dobre známe, že predložka *k* sa v pozícii pred slovami začínajúcimi sa na zvučnú a znelú spoluhlásku, ale aj pred slovami začínajúcimi sa na samohlásku vyslovuje v znelej podobe, totiž ako *g*.

Porovnaj spisovnú výslovnosť predložkových výrazov: *g‿matke, g‿modre, g‿buku, g‿hollému, g‿occovi, g‿aňňe, g‿oknu, g‿ihrisku* a pod. (písané *k matke, k Modre, k buku, k Hollému, k otcovi, k Anne, k oknu, k ihrisku* a pod.).

Iba v spojení predložky *k* s osobným zámenom *on* sa vyslovuje *k: k nemu, k nej, k nim.*

Obdobne sa vždy vyslovuje predložka *ku* ako *gu*, napr. *gu‿kľúčom, gu‿komínu, gu‿klavíru, gu‿komárnu, gu‿gitare, gu‿golieru, gu‿gazdovi, gu‿occovi*, vhodnejšie bez vokalizácie *g‿occovi* (písané *ku kľúčom, ku komínu, ku klavíru, ku Komárnu, ku gitare, ku golieru, ku gazdovi, ku otcovi, k otcovi).*

Výnimočne sa vyslovuje predložka *ku* v tejto podobe iba v spojení s tvarom osobného zámena *ja: ku‿mňe, nie gu‿mňe* (ako je výnimočne aj so‿mnou, nie zo‿mnou, ani *zo‿mňou*).

Azda už ani nenájdeme u nás človeka, ktorý by správne nevyslovoval *g‿vlaku, g‿vode, g‿vozu, k‿volom, g‿vu̯oľi* (písané *k vlaku, k vode, k vozu, k volom, k vôli*, napr. v piesni: *Nechcem, nebudem, nie je mi k vôli...)* atď.

Osobitne sa načim sústrediť na výslovnosť nevlastnej, nepôvodnej predložky *kvôli*, v ktorej pôvodná predložka *k* splynula s dat. podstatného mena *vôľa;* používa sa v spojení s osobnými menami, napr. *kvôli otcovi, kvôli matke; Kvôli nej odišiel aj od otca* a pod.

V spisovnej výslovnosti sa, pravdaže, aj v nepôvodnej predložke, prípadne príslovke *(Urobil mu to kvôli)* vyslovuje *k* v asimilovanej podobe ako *g;* záväzná spisovná výslovnosť je *gvu̯oľi.* Vplyv písma a nedostatočná kultúra jazyka však zapríčiňujú, že sa dosť často stretávame aj u niektorých recitátorov s nesprávnou, nespisovnou, nespodobenou písmenkovou výslovnosťou *k-: kvôli,* prípadne aj *kvóli* namiesti *gvu̯oľi.* Pravdaže, na takúto nespisovnú výslovnosť treba upozorňovať a nacvičovať správnu výslovnosť s *g-,* teda *gvu̯oľi.*

takmer, takrečeno

Obdobný jav pozorujeme pri výslovnosti vytyčovacej hodnotiacej častice *takmer* (je synonymná s časticami *skoro, temer, čajsi).* V častici *takmer* sa dobre pozná a pociťuje pôvod tohto slova, skladajúceho sa z dvoch častí: *tak + mer* (ako je *po-mer, zá-mer, mer-ať, mer-ica* a pod.). Na slovotvornom švíku sa neznelá spoluhláska *k* pred

zvučnou spoluhláskou *m*, ktorou sa začína druhá časť zloženiny, spodobuje na znelú zadopodnebnú spoluhlásku *g*. Časticu takmer vyslovujeme spisovne *tagmer*, tie *takmer*.

Aj zriedkavo sa vyskytujúca vytyčovacia častica *takrečeno* (potvrdzuje neúplnú platnosť modifikovaného výrazu, napr. *Mať dobrých kamarátov je vec takrečeno neoceniteľná)* na morfémovom švíku sa vyslovuje so spodobením *k* pred zvučným *r* zo začiatku druhej časti zloženiny ako *g*, takže záväzná spisovná výslovnosť je *tagrečeno*, nie *takrečeno*. (Výslovnosť zloženej spojky *takže* nerobí nijaké ťažkosti, dôsledne sa vyslovuje *tagže)*.

takisto, akiste

Znelostné spodobovanie sa dôsledne uplatňuje aj vo vytyčovacej vysvetľovacej častici *takisto* (je synonymná s časticou *tiež)*. Aj tu nastáva znelostné spodobovanie na švíku zloženiny: koncové *-k* z prvej časti sa pred samohláskou na začiatku druhej časti mení na *-g*. Spisovná výslovnosť je *tagisto*, nie *takisto*, ale ani nie *tak ʔisto*, čiže s rozčlenením zloženiny na dve časti a vyslovením rázu (predrazu neznelej výbuchovej spoluhlásky čiže tvrdého hlasového nasadenia pred začiatkom slov začínajúcich sa samohláskou i vnútri taktu), čo sa vyskytuje v strojenej výslovnosti, prípadne pri veľkom citovom zaujatí. Častica *takisto* je priznačná skôr pre odborný štýl, kým synonymná častica *tiež* je bežná v hovorovom, ale aj umeleckom štýle (často sa zbytočne *tiež* zdvojuje na *taktiež)*.

Pravidlá slovenského pravopisu dovoľujú písať jednak dve slová *tak isto*, jednak zložené slovo *takisto*. Slovník slovenského jazyka IV, s. 486, potvrdzuje písanie *takisto* i *tak isto*, už či ide o časticu: *„Ani ten nič nemá, do roboty chodí,“ — odpovedá človek tak isto dobrodušne* (Tajovský). — *Za stratené šťastie, takisto relatívne, kynie ti iné* (Vansová). — a či o príslovku (vo význame „tým istým spôsobom, rovnako, priam tak, tak podobne“: *Keď to drak uvidel, spravil tak isto* (Chrobák). — *Štefan urobil takisto* (Ondrejov). — *Takisto bolo aj s chlapmi* (Plávka). Morfológia slovenského jazyka (1966) uvádza iba podobu *takisto* písanú dohromady a podobne aj Česko-slovenský slovník (Bratislava, Veda 1979).

Znelostné spodobovanie sa, pravdaže, uplatňuje aj v zloženej vytyčovacej častici *akiste*, ktorú záväzne vyslovujeme *agisťe* (nie *akisťe* ani *akʔiste)*. Namiesto tejto častice sa častejšie používajú častice *pravdepodobne, azda, hádam*.

všakáno

Popri vytyčovacej častici *áno* (bežne vyjadruje iba súhlas, prisviedčanie) zavše sa v slovenčine v tomto význame používa výraznejšia častica *všakáno*. V Slovníku slovenského jazyka V, s. 184, sa jej význam vysvetľuje takto: pobáda k súhlasu s výpoveďou, napr. *Každý prináša nejaké obete, všakáno? — Prídeš k nám zajtra, všakáno?! — Dobré sú tie čerešne, všakáno!*

V spisovnej výslovnosti je správna a záväzná iba výslovnosť *fšakáno* s *-g* pred samohláskou *á* v druhej časti častice *(áno)*, a pravdaže, bez prerušenia výslovnostného prúdu na morfémovom švíku pred slovom začínajúcim sa na samohlásku.

Keby častica *všakáno* nebola zriedkavá, mohli by sme sa nazdávať, že nespisovná výslovnosť s rázom pred druhou časťou zloženiny — *ˀáno (fšakˀáno)* je písmenkového pôvodu, no skôr je prejavom afektovanej výslovnosti. Totiž v ľudovej reči a výslovnosti je pri tejto hovorovej častici vždy výslovnosť so znelostnou spodobou: *fšagáno.*

všakver, všakhej, všakže

V slovenčine sa popri odporovacej spojke *ale* (býva vždy na čele odporovacej vety) často používa synonymná odporovacia spojka *však* (býva za prvým prízvukovaným výrazom i taktom).

V slovenčine máme aj uvádzaciu časticu *však* a tá má varianty *všakver, všakhej, všakže* s významom pobádania na súhlas. Vo všetkých týchto zloženinách nastáva spodobovanie: spoluhláska *k* z prvej časti slova pred zvučnou spoluhláskou *v* a pred znelými spoluhláskami *h, ž* sa vyslovuje ako *g*, teda *fšagver, fšaghej, fšagže,* napr. *Všakže k nám prídeš, však (fšagže, fšak); — Všakver sa ti páči (fšagver); — Ľudia chcú zábavu, všakver (fšagver).*

Namiesto častíc *všakver, všakhej, všakže* bývajú častejšie častice *pravda, pravdaže* (nespisovná je prisviedčacia častica *že*).

Súhrnne možno povedať, že viaceré nedostatky v spisovnej slovenskej výslovnosti sú zavinené neúplnými vedomosťami, a preto aj istou neúplnosťou a nestarostlivosťou jazykovej výchovy.

V našich školách by sa mala venovať spisovnej výslovnosti väčšia starostlivosť nielen všeobecne v teórii, ale aj v jazykovej praxi. V predškolskom veku v materských školách by sa pozornosť mala venovať nácviku správnej výslovnosti, a to aj v jednotlivých spojeniach.

5. apríla č. 1, Ružomberok

LITERATÚRA

Česko-slovenský slovník. Red. G. Horák. 1. vyd. Bratislava, Veda 1979. 792 s.

KRÁĽ, A.: Príručný slovník slovenskej výslovnosti. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 644 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. 1. vyd. Bratislava. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

Slovník slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. Bratislava. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959—1968. 6 zv.

UHLÁR, V.: Viazaná výslovnosť a znelostná spodoba. Kultúra slova, *1*, 1967, s. 146—150.

Kedy spojenia i so samohláskou nie sú dvojhláskami

KONŠTANTÍN PALKOVIČ

1. Jedným zo znakov cudzích slov používaných v slovenčine je, že v nich spojenia samohlásky *i* s inou samohláskou, t. j. *ia, ie, iu, io* (*i*-ové, spojenia), nie sú dvojhláskami. Stávajú sa nimi len v zdomácnených slovách, napr. *fašiangy, halier, matrioška* „druh bábik" (Dvonč, 1968, 190). Podobne ako v domácich slovách dvojhlásky zmäkčujú predchádzajúcu spoluhlásku *d, t, n, l: liace (ľiace), diabol (ďiabol)*, vyslovujú sa v tej istej slabike: *cieľ, spiež, halier*, nastáva po nich rytmické krátenie: *taliansky, buriatsky, španielsky*, nemôžu sa na konci riadka rozdeliť. Postupne takýchto zdomácnených slov pribúda. Napr. u Á. Kráľa (1979) sa spojenia *ie, ia*, v slovách *klient, Vietnam, pacient, siesta, fiaker* hodnotia už ako dvojhlásky.

V cudzích slovách používaných v slovenčine sa vyskytujú dva typy *i*-ových spojení, ktoré nie sú dvojhláskami. V jednom type ide o heterosylabické samohláskové spojenie (patriace do dvoch slabík), lebo každá z dvoch samohlások sa vyslovuje osobitne, v druhom type, ktorý sa vyskytuje len v písanej podobe, prvá časť samohláskového spojenia, t. j. *i*, tvorí súčasť tzv. zložky. Obidva prípady podrobnejšie rozoberieme v ďalšej časti príspevku.

2. Čím sa odlišujú *i*-ové spojenia v cudzích slovách od dvojhlások? Takéto spojenia sa vyslovujú dvojslabične: *tri-umf, ki-osk, ti-ara, li-ana, fi-asko, di-urnista*, tvrdé spoluhlásky sa pred nimi nemäkčia: *dialóg, dietetika, štúdium* (všade tvrdé *d*), na konci riadka ich možno oddeliť: *soci-alistický, paci-entka*, neplatí pri nich rytmické krá-

tenie (môžu po nich stáť dlhé slabiky): *bienále, diecéza, diadém, triumfálny, klaviatúra,* resp. dlhé slabiky v príponách sa neskracujú: *pietný, varietný, siamský, asociačný, aziatský, komediantský, invariantný, furiantský.*

Dlhé slabiky môžu stáť nielen za *i*-ovými skupinami, ale aj pred nimi. Pred skupinou *ia* je to najmä vtedy, ak predchádza spoluhláska *c* alebo znelá, príp. zvučná spoluhláska: *revolúcia, mágia, família, múmia, drogéria, buržoázia, revízia,* zriedkavejšie ak predchádza neznelá spoluhláska: *utópia, forzýtia* (rastl.). Pred skupinou *iu* je dlhá slabika napr. v slovách *štúdium, kolégium, akvárium, particípium, hélium, laboratórium, rádius, nónius,* pred spojením *io* napr. v slovách *rádio, štúdio, fóliový* a pred spojením *ie* pri skloňovaní: *revolúcie, štúdie, promócie* a i.

Napokon druhá zložka *i*-ového spojenia môže byť dlhá (označená dĺžňom). Dlhé môže byť *á* v slovách so zakončením *-iáda: triáda, olympiáda, spartakiáda, univerziáda* (ale je *myriada, chiliada*), *-iál, -iála: materiál, seriál, memoriál, glaciál* (ľadová doba), *ceremoniál; labiála, iniciála, fiála* (v architektúre), *-ián: vegetarián, pavián, nestorián, Indián, Dioklecián, -iár: kaviár, bestiár* (stredoveký literárny útvar), hovor. *diár* (ale je *garbiar,* kde je *ia* ako dvojhláska), *-iáš: mariáš, galimatiáš, Tobiáš, -iát: plagiát, komisariát, proletariát* (ale je *aziat*), *-iálny: sociálny, gremiálny, geniálny* a inde: *radián* (jednotka merania uhlov), *asociácia, radiácia, gremiálka* (hovor.), *filiálka, iniciálka, gladiátor, radiátor, Bibiána.* Dlhé *é* sa vyskytuje v slovách so zakončením *-iér: foxteriér, ateliér, interiér, kuriér, premiér* (ale je *gondolier, konferencier, hotelier, tanier, golier, palier, pilier*), *-iéra: bariéra kariéra, garsoniéra, bomboniéra, premiéra* (ale v slovách *maniera, gondoliera* je *ie*) a v iných: *tantiéma, triéder* (dvojitý ďalekohľad), *reliéf, diéta* (ale je *pieta, societa, varieta*), *biénium, triénium.* Dlhé *ó* je v slovách so zakončením *-ión: Albión, avión, ión, anión, špión, kamión, štadión, bilión, šampión, milión, batalión* (ale je *ganglion, Sion*), *-iózny: religiózny, seriózny, kuriózny* a inde: *Etiópia, symbióza, preciózka.*

Osobitnú pozornosť si zasluhujú isté *i-ové* spojenia pri skloňovaní. Ide o tvary s príponou *-á* (nom. a akuz. pl. str. rodu), *-ám, -ách* (dat. a lok. pl. žen. a str. rodu). Tvarotvorný základ mnohých cudzích podst. mien je zakončený na *-i,* a keď sa k nemu pridá pádová prípona *-á, -ám, -ách,* vznikne samohláskové spojenie podobné dvojhláske *ia.* Takáto podobnosť je zdrojom chybnej výslovnosti a pravopisu. V praxi neraz počujeme alebo čítame tvary typu *rádia, na konferenciach, k funkciam, v laboratóriach,* v ktorých sa spojenie *ia* nesprávne hodnotí ako dvojhláska, a preto sa koncovky skracujú. Lenže tu nejde o dvojhlásky, ale o dve slabiky: *i* patrí k základu slova, kým

časti *-á, -ám, -ách* sú pádové prípony (pri vzoroch *mesto* a *žena*). Preto sú správne iba tvary typu *rádiá, rádiám, rádiách, pódiá, privilégiá, inštrukciám, tendenciám, protekciám, akváriám, štádiam, sériám, utópiám, galériám, funkciách, evidenciách, koncepciách, légiách, sympóziách, famíliách, revolúciách, revíziách* a pod.

3. *I*-ové spojenie nie je dvojhláskou ani na slovotvornej hranici (na švíku). V takýchto spojeniach je dvojslabičná výslovnosť výrazná nielen v cudzích, ale aj v domácich slovách. Napr. *antialkoholický, protiatómový, protiepidemiologický, medzietapa, antierózny, priučený, priorať.*

4. Hoci dvojhláska *ô* nepatrí k *i*-ovým spojeniam, predsa tieto spojenia vo svojej zvukovej podobe pripomína. Vyslovuje sa ako *uo*, a pripomína dvojslabičné spojenie *uo*, ktoré sa môže vyskytovať v cudzích slovách, napr. *Kuo-Mo-žo, kuomintan, duo, fluorit, fluoreskovať, evakuovať, distribuovať*, ale aj v domácich slovách na slovotvornej hranici: *spoluobčan*, prípadne pri splývavej výslovnosti aj v type *u otca*. Tu všade je však možnosť omylu pri zápise (na počúvanie, na diktát) v podobe dvojhlásky *ô* minimálna.

5. Druhý typ *i*-ových spojení predstavujú zložky. Zložkou môže byť celé *i*-ové spojenie (*e* na konci sa nevyslovuje), napr. *ie* na konci slov francúzskeho pôvodu označuje hlásku *i*: *causerie, Lametrie, Curie* (čít. *kózri, lametri, küri*). V slovách germánskeho pôvodu je *ie* zložkou na označenie hlásky *i*, najčastejšie dlhého *í*. Napr. v apelatívach *siemens (sí-), chesterfieldka (česterfildka), Dietrove kliešte (dí-), dieselový (dízel-), nietscheovec (níče-), kieserit (kíze-), biedermeier (bídermajer), rieselikonoskop (ríze-;* druh snímacej elektrónky), v zemepisných názvoch: *Wiesbaden (víz-), Shefield (šefild)*, vo vlastných menách: *Grieg, Wieland, Liebknecht* (všade *í*), v cudzích priezviskách používaných u nás: *Schnierer, Riegler, Fried* (všade *í*).

V slovách talianskeho, rumunského a poľského pôvodu samohláska *i* zo spojení *ia, ie, iu, io* tvorí zložku s predchádzajúcou spoluhláskou. Napr. v taliančine je spojenie *gi* pred samohláskou zložkou na označenie hlásky *dž* (Palkovič, 1981): *Giacomo (džakomo), Giuseppe (džuzepe), giocoso (džokózo), arpeggiou (-pedžo)*, spojenie *ci* pred samohláskou označuje hlásku *č*: *capriccio (kapričo), Ciano (čá-), Boccacio (bokačo), Brescia (breša,* s plus *či* sa vyslovuje *š*). Podobné zložky sú aj v rumunčine, napr. *Caragiale (karadžá-), Giurgiu (džurdžu), Ciopraga (čo-), Petrovici (-vič), Ciucurescu (čukuresku).* V poľštine spojenia *ni, ci, si, zi, dzi* pred samohláskou majú platnosť spoluhlások *ň, č, š, ž, dž*. Napr. *Bochnia, Gdynia, Poniatowski, Kania, Broniewski, Gniezno, Janiusek, Wišniowski* (čít. *ňa, ňe, ňu, ňo*), *Ciechanów, Wojciechowski, Kościuszko, Ciołkowski (čít. če, ču, čo),*

Siatkowski, Kisiel, Sienkiewicz (čít. *ša, še*), *Zielinskij, Zielona Góra* (čít. *že*), *Dzieduszycki* (čít. *dže-*).

6. Pri *i*-ových spojeniach sa v praxi vyskytujú najčastejšie dva druhy chýb. Mylne sa pokladajú za dvojhlásky, a preto sa po nich skracuje nasledujúca slabika v type *pietný, siamský* (nespráv. *pietny, siamsky*) a pri skloňovaní v type *rádiá, gymnáziám, absenciách* (nespráv. *rádia, gymnáziam, absenciach*). V cudzích slovách, kde *i* je súčasťou zložky, sa chybne vyslovuje dvojhláska, napr. *Perugia, Kisiel, Poniatowski* ako *perudžia, kisiel, poniatovski* (správ. *perudža, kišel, poňatovski*). Pri písaní a vyslovovaní cudzích slov si treba uvedomiť, že spojenia *ia, ie, iu, io* nie sú v týchto slovách dvojhlásky, ale dve samostatné hlásky, ktoré sa vyslovujú alebo dvojslabične, alebo *i* je časťou zložky. To je jeden z typických znakov cudzích slov používaných v slovenčine, ktorý ich odlišuje od domácich slov, kde spojenia *ia, ie, iu* fungujú prevažne ako dvojhlásky.

Filozofická fakulta UK
Gondova 2, Bratislava

LITERATÚRA

DVONČ, L.: K systému dvojhlások v spisovnej slovenčine. Slovenská reč, *33*, 1968, s. 187—190.

KRÁĽ, Á.: Zdomácňovanie cudzích slov a výslovnosť t, d, n, l — ť, ď, ň, ľ v prevzatých slovách. Kultúra slova, *9*, 1975, s. 68—72.

KRÁĽ, Á.: Príručný slovník slovenskej výslovnosti. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 648 s.

PALKOVIČ, K.: Výslovnosť slova girlanda a zložky gi a ge. Kultúra slova, *15*, 1981, s. 22—24.

ROZLIČNOSTI

Polymerácia alebo polymerizácia?

Uvažovanie o dvoch podobách toho istého termínu podnietila jazyková prax, konkrétne spor pri redigovaní istej publikácie medzi autorom a redakciou vydavateľstva SAV. Autor s odvolaním sa na termín *halogenácia* požadoval podobu *polymerácia*, v praxi vydavateľstva je však vžitá podoba *polymerizácia*. Vzniká otázka, či v takýchto prípadoch možno brať do úvahy požiadavku autora.

V súvislosti s vhodnosťou podoby *polymerácia* ako odborného chemického termínu je nevyhnutné pripomenúť, že číry odkaz na formálne blízky termín *halogenácia* nepostačuje ako argument v prospech podoby *polymerácia*. Veď podobne by sa dalo argumentovať aj pri obhajovaní podoby *halogenizácia*. V jazykových slovníkoch sa totiž zaznamenáva aj táto podoba rovnako ako pri východiskovom termíne podoby *polymerácia* aj *polymerizácia* (pozri M. Ivanová-Šalingová — Z. Maníková, Slovník cudzích slov. Bratislava, SPN 1979, s. 344, 695). Naproti tomu v niektorých odborných príručkách a encyklopedických slovníkoch sa používa iba podoba *polymerizácia* (napr. L. Kováč — J. Bína, Plasty. Bratislava, Alfa 1974, s. 334—335; Malá encyklopédia chémie. Bratislava, Obzor 1980, s. 539). Na rozdiel od Slovníka cudzích slov sa v encyklopedickej príručke zaznačuje iba podoba *halogenácia* (s. 285).

Podľa citovanej literatúry možno usudzovať, že používanie skúmaných termínov je dosť nejednotné. Za takejto situácie sa ukázalo užitočné preskúmať istý súbor termínov utvorených príponami *-ácia, -izácia,* z ich definícií alebo encyklopedických opisov zrekonštruovať niekoľko výpovedí patriacich do tzv. logického spektra príslušných pojmov, zistiť vo výpovediach zhody aj rozdiely a z toho urobiť patričný terminologický záver. Prieskum sme urobili na mikrosúbore chemických termínov *polymerizácia, mineralizácia, fluidizácia,* resp. *halogenácia, sulfonácia, amináciа* náhodne vybratom z Malej encyklopédie chémie. Na základe údajov uvedených o týchto termínoch v encklopedickej príručke možno pre jednotlivé pojmy zrekonštruovať tieto výpovede: *polymerizácia* — 1. chemická polyreakcia, 2. zlučovanie látky do väčšieho celku; *mineralizácia* — 1. rozrušenie molekuly organickej látky, 2. prevod prvkov molekúl na jednoduché organické zlúčeniny, 3. chemická polyreakcia*; *fluidizácia* — 1. pracovný postup (metóda), 2. udržiavanie tuhých častíc látky vo vznášavom pohybe. K pojmom *halogenácia, amináciа, sulfonácia* možno priradiť spoločné výpovede: 1. substitučná chemická reakcia, 2. reakcia vyvolaná pôsobením látky pomenovanej v odvodzovacom základe.

Z porovnania zrekonštruovaných výpovedí vyplývajú dva terminologicky dôležité fakty: rozmanitejšie zaťaženie prípony *-izácia,* ako má prípona *-ácia;* termínmi utvorenými príponou *-izácia* sa pomenúvajú polyreakcie, termínmi utvorenými príponou *-ácia* substitučné reakcie. Práve druhú konštatáciu treba pokladať pri uvažovaní o po-

---

* Charakteristika mineralizácie ako polyreakcie nevyplýva priamo z definície tohto termínu v Malej encyklopédii chémie, doplnená je po konzultácii s odborníkom.

dobe *polymerácia* za rozhodujúcu. Ak sa totiž v chemickom názvosloví ukazuje tendencia používať termíny s príponou *-izácia* na pomenovanie polyreakcií a termíny s príponou *-ácia* na pomenovanie substitučných reakcií, treba túto tendenciu podporovať ako terminologicky výhodnú. Substitučná reakcia a polyreakcia sú dva rozdielne chemické pojmy. (Substitučnou reakciou sa rozumie reakcia, pri ktorej nastáva v molekule výmena jedného alebo viacerých atómov alebo skupín atómov inými skupinami, a polyreakciou sa rozumie reakcia prebiehajúca pri syntéze, rozklade alebo modifikácii makromolekulárnych látok — pozri cit. encyklopedickú príručku, s. 635, 541.) Keď sa použijú na vymedzenie ďalších pojmov, je užitočné, ak sa táto odlišnosť môže prejaviť aj na štruktúre vymedzovaného termínu. Zamieňavé používanie podôb *polymerácia* a *polymerizácia* (resp. vôbec termínov tohto typu v prácach niektorých odborníkov) a ich chápanie ako synoným v jazykových slovníkoch nemôže brániť tomu, aby sa pri revidovaní jestvujúcich termínov a pri utváraní nových potrebných termínov prípony *-ácia* a *-izácia* využívali ako systematizujúce prostriedky. Z takejto úvahy jasne vychodí, že treba uprednostňovať podobu *polymerizácia,* pretože ide o pomenovanie polyreakcie.

Odmietanie podoby *polymerizácia* môže byť prejavom svojrázne chápanej jazykovej ekonómie (ušetrí sa slabika *-iz-* a termín bude kratší). Ale môže súvisieť aj s tým, že niektorí odborníci pociťujú príponu *-izácia* ako germanizmus rovnako ako pri niektorých slovesách príponu *-izovať,* ktorú chcú nahradiť príponou *-ovať* (o tom pozri J. Horecký, Sterilizovať. Jazyková poradňa I, Bratislava, SPN 1957, s. 86—87). Pravda, s ohľadom na význam je nevyhnutné tvoriť isté slovesá od prevzatých odvodzovacích základov iba príponou *-ovať,* iné zasa iba príponou *-izovať* (podrobnejšie tamže). Analogicky s ohľadom na význam treba najmä v odbornej terminológii používať aj slovotvorné prípony *-ácia, -izácia* a nezneužívať tzv. analogické tvorenie, t. j. postupovať podľa zásady, keď jestvuje podoba *halogenácia,* správna môže byť iba podoba *polymerácia.*

Slovotvorný model s príponou *-izácia* je veľmi produktívny nielen v našej terminológii, lež aj v inojazyčných terminológiách, napr. v ruskej terminológii, kde sa vymedzujú dve sémanticky a štruktúrne odlišné skupiny slov (termínov) s príponou *-izácia* (pozri V. P. Danilenko, Russkaja terminologija. Moskva, Izdateľstvo Nauka 1977, s. 155—156). Prípona *-izácia* je teda medzinárodný terminologický prostriedok. Nech by sa o jeho pôvode zhrnuli akokoľvek presvedčivé dôkazy, pri súčasných integračných tendenciách terminológie už jednoducho nezavážia.

I. Masár

O názvoch novej športovej disciplíny

K leteckým športom, akým sú bezmotorové a motorové lietanie na klzákoch, vetroňoch, balónoch a motorových lietadlách, pribudla v ostatnom čase ďalšia discilpína, ktorá si zakrátko aj u nás získala množstvo prívržencov už od začiatku sedemdesiatych rokov. Je ňou *závesné lietanie,* ktoré bolo zaradené medzi športové činnosti Medzinárodnej leteckej federácie r. 1977. Kuriózne je, že závesné lietanie nevzniklo v rámci športu, ale vo výskume nových záchranných prostriedkov pre vojenských letcov. Konštrukciu pružného kosoštvorcového krídla používaného pri závesnom lietaní vynašiel americký inžinier talianskeho pôvodu Francis M. Rogallo z Kalifornie a r. 1951 si ju dal patentovať. Jeho prvý let sa uskutočnil 23. mája 1961.

V súvislosti so spomenutým vynálezom a jeho praktickým využitím vynára sa niekoľko základných otázok. Skôr ako si ich všimneme bližšie, upozorňujeme, že úradný názov tohto bezmotorového lietadla je *závesný klzák* a názov letca je *pilot závesného klzáka.* Ako sme už spomenuli, nové športové odvetvie, ktoré sa u nás organizuje pod záštitou Zväzarmu, nazýva sa *závesné lietanie.* Tieto termíny sa v príslušnej hláskovej úprave používajú aj v češtine: *závěsný kluzák, pilot závěsného kluzáku, závěsné létání.*

Pravda, v obidvoch jazykoch sa popri úradných názvoch schválených Federálnym ministerstvom vnútra r. 1978 používajú aj iné názvy, ktoré sa u nás rozšírili pred ustálením úradných podôb. Môžeme sa s nimi stretnúť v príslušných kluboch Zväzarmu i v tlači, napr.: *Odvtedy sa lietanie na Rogallovom krídle neuveriteľne rozšírilo po celom svete. — Lietanie je rozšírené i v Sovietskom zväze, kde sa patrónom moskovských rogallistov stal sám kozmonaut Leonov. — Rogalisti alebo presnejšie piloti závesného lietania sa vznášajú nad korunami stromov, zabudnú chvíľu na zemskú príťažlivosť a letia ako vtáci. — Jedným z nadšencov rogallizmu je v Banskej Bystrici Marián Domko. — Skonštruoval si krídlo, na ktorom sa na údiv svoj i prizerajúcich sa divákov vzniesol nad krajinou. — ... s jeho pomocou sa v našom kraji ujalo krídlo Wega. — Netrvá dlho a nadšenci sa organizujú v deltakluboch; patronát nad nimi preberá Zväzarm.* (Smer 1978, 1980; Zápisník Z' 79, Z' 80; Život 1980)

Zdá sa, že napriek štandardizovaným názvom *závesné lietanie, pilot závesného klzáka, závesný klzák* budú sa najmä v prostredí tohto druhu bezmotorového leteckého športu používať ako synonymá aj pôvodné názvy, prípadne ich kalky, ktoré k nám prenikli už skôr zo zahraničia, napr. názvy *Rogallovo krídlo, krídlo Wega, krídlo, deltakrídlo, deltaplán, rogalista, rogalizmus* atď. Príčina bude v tom, že

oproti citovaným zloženým názvom a dvojslovným pomenovaniam podoba *rogalizmus* ako jednoslovný názov poskytuje lepšie možnosti tvorenia všetkých potrebných odvodenín: *rogalista, rogalistka, rogalistický, rogalisticky.* V bežnej reči treba tieto úspornejšie podoby pokladať za náležité. Podobne v športovom slangu budú akiste i naďalej frekventované slová *krídlo, krídlo Wega* a i.

Ak sa niektoré zo spomenutých výrazov použijú v tlači, prispôsobí sa preberajúcemu jazyku aj ich pravopis. V názve *Rogallovo krídlo* sa zachová pôvodné písanie osobného mena, ale ostatné výrazy *(rogalizmus, rogalista, rogalistický)*, ako sa ukazuje najnovšie aj v publicistike, majú tendenciu rýchlo sa udomácniť, a preto bude vhodné písať ich s jedným *l*.

Iná je otázka názvu *deltaklub*, ktorý sa utvoril na pozadí už vžitých názvov *aeroklub, automotoklub*, ktoré má takisto pod patronátom Zväzarm. Úradný názov klubu by mal však korešpondovať so spomenutým úradným názvom novej športovej disciplíny, t. j. mala by sa preferovať podoba *klub závesného lietania.*

E. Tvrdoň

Lakomec — lakomica

Slovo *lakomec* je dobre známe a bežne sa používa; stretáme ho v hovorovej reči, čítame v písaných prejavoch, a živo sa nám spája s klasickou Molièrovou hrou *Lakomec.* Jeho slovotvorná stavba je priehľadná: pozostáva zo základu *lakom-* (porov. prídavné meno *lakomý)* a zo slovotvornej prípony *-ec.* Slovotvornej štruktúre zodpovedá význam tohto odvodeného slova —, osoba mužského rodu, ktorú charakterizuje vlastnosť označovaná príd. menom *lakomý*" (= kŕčovito sa drží toho, čo má, a chce čím viac pre seba nazhŕňať). — Pomenovanie ženy s touto negatívnou vlastnosťou sa v Slovníku slovenského jazyka (ďalej SSJ) uvádza v podobe *lakomnica* a dokladá sa citátom z Timravy: *Vieme, aká je lakomnica...*

Popud posúdiť rodový pár podstatných mien *lakomec — lakomnica* sme dostali pri čítaní románu Kláry Jarunkovej *Čierny slnovrat,* lebo v ňom sme našli podobu *lakomica,* a to v takejto súvislosti: *Esteru som rada nemala. Taká stará lakomica. Keď sa jej pieklo mäso, celý čas sedela v kuchyni, aby mama náhodou neodrezala kúštik aj pre seba.* (Čierny slnovrat, Slovenský spisovateľ 1979, s. 58). Treba dodať, že v kartotéke Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV sú tri doklady na podobu *lakomnica* a k nim v r. 1978 (teda až po vydení SSJ) pribudol jeden doklad na podobu *lokomica* (z prózy Igora Kšiňana *Blízkosť,* 1978). — Ako vidieť, podoba *la-*

komnica z diela K. Jarunkovej nie je osamotená; je známa, hoci v kartotéke doložená iba z novšej beletrie.

Rodová dvojica *lakomec — lakomica* sa zaraďuje medzi osobné podstatné mená odvodené od prídavných mien (medzi deadjektíva); teda vzťah jej členov posudzujeme v našom jazykovom povedomí ako vzťah členov vo dvojiciach: *lenivec — lenivica (lenivý), nedbanlivec — nedbanlivica (nedbanlivý), skrčenec — skrčenica (srkčený), svätec — svätica (svätý).* Pritom prípony *-ec, -ica* v nich vystupujú ako paralelné rodové slovotvorné prípony: prípona *-ec* ukazuje, že slovo označuje osobu mužského rodu, a prípona *-ica* ukazuje, že slovo označuje osobu ženského rodu.

Odvodené podstatné meno *lakomnica* sa v SSJ štylisticky kvalifikuje ako nárečové expresívne slovo. Z toho možno uzatvárať, že sa popri ňom rátalo i so štylisticky nepríznakovým slovom, hoci sa (zatiaľ) to nepríznakové slovo neuviedlo. Podľa nášho uvažovania je ním slovo *lakomica,* i keby sa na základe dokladov z krásnej literatúry mohlo hodnotiť ako novšie a doteraz menej časté. (Tvorenie prechýlených ženských podôb od adjektívnych základov je totiž v spis. slovenčine menej produktívne; napr. *nafúkaný: nafúkanec — nafúkanica,* bežnejšie dvojslovné *nafúkaná žena, dievka* a pod.).

Podľa toho, čo sme doteraz uviedli, by sme k mužskej podobe deadjektíva *lakomec* mali dve ženské párové podstatné mená, a to *lakomica* a *lakomnica: lakomec — lakomica, lakomnica.* Ale ani mužská podoba *lakomec* nie je v slovenčine osamotená; z hovorovej reči vedľa nej poznáme podobu *lakomník.* Keď uvážime, že v spisovnej slovenčine máme také dvojice deadjektív ako *neporiadnik — neporiadnica (neporiadny), zlostník — zlostnica (zlostný),* možno o slovotvornom variante *lakomnica* uvažovať i vo dvojici *lakomník — lakomnica.* Pri týchto slovotvorných variantoch berieme do úvahy aj sprostredkujúce variantné príd. meno *lakomný* (SSJ) ho kvalifikuje ako krajové).

A tak dostávame slovotvorný rad *lakomý: lakomec — lakomica, (lakomný) — lakomník, lakomnica.*

Krátka úvaha nás doviedla k záveru, že v spisovnej slovenčine treba zo slovotvornej i štylistickej stránky za základnú pokladať dvojicu *lakomec — lakomica.* Podoby *lakomník, lakomnica (lakomníčka)* sú druhotné, variantné.

G. Horák

Kosiť, žať, sekať

V poľnohospodárstve patrí slovo *kosiť* medzi frekventované a jednovýznamové slová. Podľa Slovníka slovenského jazyka, odhliadnuc od jediného preneseného použitia, sloveso *kosiť* znamená „žať kosou": kosíme trávu, obilie, lúku, kosíme ručne alebo strojom. Podľa toho istého slovníka sloveso *žať* znamená „kosiť obilie, obilniny, zriedkavo aj trávu".* Tento rozdiel v objekte (obilie — tráva) vystihuje najlepšie slovo *žatva,* ktoré má význam „kosenie obilnín, zber úrody obilia z poľa". Pri zbere rôznych krmovín sa však v novinách píše aj o zelenej žatve. K slovesu *kosiť* a *žať* sa okrajovo priraďuje v slovenskom jazyku sloveso *sekať,* ktoré Slovník slovenského jazyka v tomto význame hodnotí ako nárečové, a preto nemôže fungovať ako rovnocenné s týmito slovesami. Základným významom slovesa *sekať* je „rozdeľovať na časti, na menšie kúsky".

Rozdiely medzi jednotlivými slovami utvorenými od týchto slovies vyniknú výraznejšie pri porovnávaní príslušných odvodených podstatných mien. Podľa článku J. Jacka O nových pomenovaniach nástrojov s príponou *-č* (Nedeľná Pravda, č. 46 z r. 1980) sa pracovníci Výskumného ústavu lesného hospodárstva vo Zvolene odvolávajú na Slovník slovenského jazyka, v ktorom sa slovo *sekačka* vysvetľuje aj ako nástroj na sekanie slamy, ďateliny *(silážna sekačka, sekačka sena).* Ten istý *slovník* pozná aj *rezačku* ako stroj na rezanie, napr. slamy. Keďže spracovanie slovenskej poľnohospodárskej terminológie nie je ešte dostatočné, treba uvážiť, ktoré z doteraz uvedených slovies je terminologicky najvhodnejšie. Z hľadiska jazykovej správnosti však nemožno súhlasiť s používaním nespisovného slova *sekať* vo význame „kosiť" (porov. v češtine slovo *sekat* a s ním súvisiace slová *seč, senoseč, jetel luční jednosečný, dvousečni louka* atď.), lebo spisovná slovenčina má v tomto význame svoje vlastné ustálené výrazy *(kosba, jednokosný* atď.). S výrazom *sekačka* sme sa aj v českých textoch stretli len napr. pri označení stroja, ktorý sa používa pri kosení trávnikov, nie v poľnohospodárskej výrobe. V českých odborných publikáciách sa používa výraz *žací stroj* a na označenie stroja so súčasným rezaním spojenie *žací řezačka.*

Ukazuje sa teda, že v poľnohospodárstve treba pri tvorbe termínov na označenie strojov a nástrojov potrebných na kosenie vychádzať z významu slov *kosiť, rezať* a *sekať:* sloveso *kosiť* má význam „od-

* V Slovníku slovenského jazyka ide pri slovách *kosiť* a *žať* o definíciu „do kruhu" *(kosiť* sa vykladá slovesom *žať* a sloveso *žať* slovesom *kosiť).* Výklad mal podľa našej mienky byť pri slovese *kosiť* (napr. taký, aký ho ďalej uvádzame).

deľovať ručným náradím alebo strojom nadzemnú časť porastu od podzemnej, resp. od strniska". Na tento cieľ používame *kosy, kosačky* a *žacie stroje.* Samostatnou činnosťou alebo ďalšou fázou spracovania skosenej kultúry je porezanie na menšie kúsky. Na tento cieľ slúžia *rezačky (stacionárne, samochodné),* a nie *sekačky* ani *sečkovice.* Výsledkom tejto činnosti je narezaná rastlinná hmota, ktorú označujeme termínom *rezanka.* Slovo *sečka* sa používa iba na označenie narezanej slamy alebo sena.

So slovesom *kosiť* súvisí málo používané, i keď z jazykovej stránky sympatické slovo z ľudovej reči — *kosienok, kosienka,* ktoré je významovo blízke slovám *pasienok, pašienka.* Podľa Slovníka slovenského jazyka slová *kosienok, kosienka* označujú čerstvo pokosenú lúku. V odbornej terminológii sa však neujali a zdá sa, že v súvislosti s intenzifikáciou poľnohospodárskej výroby, ktorá stiera rozdiely medzi lúkami a pasienkami, sa už ani neuplatnia.

V poľnohospodárskej terminológii sa sloveso *sekať* a od neho utvorený výraz *sekačka* a podobne ani slovo *sečkovica* alebo slová *kosidlo* a *kosienok* nemajú používať. V odborných písomných a ústnych prejavoch treba ich diferencovane nahradiť výrazmi *kosiť, kosačka, žací stroj* alebo *rezať, rezačka, rezanka.* Uvedené výrazy sa správne používajú v prekladových slovníkoch.

Š. Gáborčík

Zoskupenia predložiek

Vo všetkých štýloch jazyka sa bez problémov uplatňujú zložené predložky *pomedzi, ponad, popri, povedľa, poza, spred, znad, spomedzi, spopod, spoza* a i. Píšeme ich ako jedno slovo.

V jazykovej praxi sa však používajú i také spojenia, v ktorých sa stretajú dve samostatné predložky. Dokladáme to príkladmi z príloh Východoslovenských novín: *V roku 1942 sa vo Wroclavi oženil s o šesť rokov mladšou Ernou.* (4. 7. 1980, s. 9) — *Navliekli ma do o pár čísel väčšieho lúpežníckeho eráru.* (29. 12. 1979, s. 8) — *Pracovala by v našej kancelárii s na belaso natretými stenami.* (tamže, s. 2)

Použili sa v nich dve predložky a každá z nich má vyjadrovať gramatický význam istej časti konštrukcie. Napr. v prvej vete má vyjadrovať predložka *s* predmetový význam *(s Ernou)* a predložka *o* príslovkový význam miery *(o šesť rokov).* V pozorne štylizovaných prejavoch sa predložky spájajú so svojím (jednoduchým alebo rozvitým) výrazom, čiže stoja vždy bezprostredne pred ním. Preto bolo treba prvé dve vety formulovať takto: *V roku 1942 sa vo Wroclavi oženil s Ernou mladšou o šesť rokov. — Navliekli ma do lúpežníckeho*

eráru väčšieho o pár čísel. I pri úprave tretej vety bolo možno využiť rozvíjanie postponovaným prívlastkom, t. j. prívlastkom nasledujúcim za rozvíjaným výrazom: *so stenami natretými na belaso.* Lenže v jazykovej praxi sa čoraz výraznejšie prejavuje adverbializácia istých predložkových spojení (t. j. ich premena na príslovky). A tak teoreticky nemožno namietať ani proti jednoslovne písanému výrazu *nabelaso* klasifikovanému ako príslovka: *v kanceláriі s nabelaso natretými stenami.* (Slovník slovenského jazyka však podobu *nabelaso* nezachytáva.)

Od použitia dvoch predložiek treba odlišovať použitie príslovky, ktorá má rovnaké znenie ako predložka. Objasníme si to zasa na príklade z tlače: *Opitý muž sa tacká po ulici a smeruje rovno a nebezpečne k oproti idúcej žene* (taktiež príloha VN, 14. 3. 1980, s. 16). Slovo *oproti* je tu príslovka. V slovenčine sa na vyjadrovanie podobných významov používajú aj zložené prídavné mená *oprotiidúci, protiidúci, okoloidúci, protisediaci, protiležiaci, okolostojaci* a pod. V uvedenej vete sa mohol použiť aj tento vyjadrovací spôsob, teda *k oprotiidúcej žene.* Pravda, mohol by sa aj tu použiť postponovaný prívlastok takto: *k žene idúcej oproti.* Obstojí však aj spôsob použitý vo východiskovej vete.

Osobitným druhom použitia zoskupených predložiek sú konštrukcie so skríženými predložkovými väzbami (kontamináciami). Príklad: *Za aj proti tomuto javu prehovorili potom kritici, spisovatelia a divadelní pracovníci* (Pravda, 7. 2. 1981, s. 3). Akuzatívna predložková väzba *(za tento jav)* sa tu skrížila s datívnou predložkovou väzbou *(proti tomuto javu).* V texte bolo treba explicitne vyjadriť obidve predložkové väzby. Pokúsime sa o to: *Za tento jav i proti nemu prehovorili potom kritici...* Prijateľne by vyznela aj formulácia so substantivizovanými predložkami: *Svoje za i proti vyjadrili potom kritici...* Pravda, tu by už nešlo len o formálnu úpravu textu, lež aj o čiastočnú zmenu jeho obsahu.

Zamyslieť sa prichodí aj nad spojeniami dvoch predložiek s jedným menným výrazom v použitiach, keď ide o pádovú zhodu obidvoch predložiek. Na ilustráciu citujeme: *A na vychádzkach, po ceste do i zo školy, na chodbách i na ihrisku rozprával o tom, čo práve čítal.* (Nedeľná Pravda, 28. 11. 1980, s. 2) — *Spoza a kolo volanta.* (Príloha VN, 3. 8. 1979, s. 11)

Sú to syntakticky správne utvorené spojenia, ibaže menej bežné. Ak sa chceme vyhnúť istej príznakovosti vo výpovedi, musíme voliť individuálne predložkové spojenia: *po ceste do školy a zo školy,* resp. namiesto opakovaného substantíva použiť zámeno: *po ceste do školy a z nej.* Opakovaný menný výraz však možno nahradiť výrazom *späť: po ceste do školy a späť.* — Aj v druhom posudzovanom príklade

sa môže použiť individuálne predložkové spojenie *spoza volanta a okolo neho,* no so zreteľom na to, že tu ide o nadpis článku, je stručný spôsob vyjadrovania *Spoza a okolo volanta* vhodný.

Ukazuje sa, že zoskupenia predložiek v texte svedčia spravidla o jeho štylistickej nevybrúsenosti alebo aspoň o jeho príznakovom ladení.

F. Sabol

SPRÁVY A POSUDKY

Dobrý preklad z portugalčiny

Zásluhou vydavateľstva Slovenský spisovateľ v Bratislave vyšla ešte v roku 1978 zaujímavá a užitočná kniha pod názvom *Po noci svitanie* (Antológia súčasných afrických poviedok), ktorá nášmu čitateľovi predkladá ukážky zo súčasnej poviedkovej tvorby dvadsiatich siedmich autorov z trinástich krajín čiernej čiže subsaharskej Afriky. Do slovenčiny boli jednotlivé poviedky preložené z troch európskych jazykov (z angličtiny, francúzštiny a portugalčiny). V našich poznámkach si všimneme niektoré jazykové a štylistické osobitosti prekladu poviedok písaných po portugalsky (prekladateľ M. Lenghardt). Ide o tri kratšie poviedky z Kapverdských ostrovov (s. 13—30) a tri z Angoly (s. 141—148).

Treba hneď poznamenať, že preklady z portugalčiny sú u nás zriedkavosťou. Jedným z mála prekladateľov z tohto jazyka je práve M. Lenghardt, ktorého úloha — a to sme chceli zdôrazniť — nebola v nijakom prípade ľahká: veď sprístupniť slovenskému čitateľovi, hoci len čiastočne, myšlienkovú a spoločenskú atmosféru tej časti sveta, ktorej historický a spoločenský vývoj mu je dosť vzdialený, si vyžaduje nielen dobrú znalosť východiskového a cieľového jazyka, ale aj dokonalé ovládanie techniky prekladu, poznanie niektorých reálií danej oblasti atď.

V našich poznámkach nebudeme vychádzať len z prekladu ako z istej danosti, ako zo samotného jazykového faktu, ale budeme si všímať aj niektoré aspekty vzťahu preloženého textu k portugalskému originálu. Azda najväčším problémom, s ktorým sa musel prekladateľ vyrovnať, bolo adekvátne vystihnutie a transformovanie významov takých portugalských slov, pre ktoré nemáme — a vlastne nemôžeme mať — v slovenčine vhodné ekvivalenty. Stretávame sa potom s určitým „tlakom" originálu, ktorý na niektorých miestach poznačil jeho slovenskú verziu. Prejavuje sa výberom lexikálnych jednotiek portugalskej či domorodej proveniencie, ktoré vo väčšine prípadov označujú pomenovania z oblasti fauny a flóry, ale aj zo spoločenského života opisovaného prostredia (napríklad z folklóru) a pod. Sú to výrazy typu *batuque* (s. 27), *bututo* (správne *brututo*, s. 148), *giboia* (s. 146), *guayava* (s. 41), *guingubové* alebo *quicuérrové koláčiky* (s. 148), *kafúz* (s. 144), *micondó* (s. 24), *muxixeiro* (s. 145), *puita* (s. 141), *quitetas* (s. 146), *tama-*

rindo (s. 15), *tapioka* (s. 15) a ďalšie. Význam týchto slov môže náš čitateľ nanajvýš vytušiť z celkového kontextu, pretože ich v Slovníku slovenského jazyka ani v Slovníku cudzích slov (autorky M. Ivanová-Šalingová — Z. Maníková, Bratislava, SPN 1979) okrem výrazov *guayava* (SCS, s. 339), *tamarind* (SCS, s. 863) a *tapioka* (SCS, s. 864) nenájde, čo je celkom prirodzené. Preto by bolo bývalo užitočné, keby sa význam týchto a iných podobných slov bol vysvetlil na konci knihy alebo v osobitnej poznámke priamo na mieste ich výskytu v texte, ako to prekladateľ správne robí na s. 27 (*badiovia* = roľníci; *tchabeta* = kapverdský tanec, pri ktorom sa ženy držia rukami za plecia) a na s. 149 (*musseque* = štvrť farebných a chudobných na predmestí Luandy). Výskyt väčšieho množstva nevysvetlených výrazov môže na slovenského čitateľa pôsobiť dosť rušivo, najmä ak sú nahustené na menšom priestore (v rámci vety, súvetia alebo odseku), napr.: *Usiloval sa zabudnúť na pestrofarebné perá marachao, gungo, rabo de junco, za ktorými sliedil po lese a ukrytý za muxitmi s rozochvením počúval ich spev, na kyslastú chuť tambarinov, ktorými si zaháňal smäd, na únavu z dlhých prechádzok po hliniskách, na vzrušujúce hry na šikovníka a cassumbulu* (s. 145).

Z porovnania východiskového portugalského textu s jeho slovenským prekladom vychodí, že prekladateľ dobre pozná významové odtienky portugalských slov a že vie nájsť ich vhodný slovenský ekvivalent. Z viacerých príkladov stačí na ilustráciu uviesť možnosti prekladu slovesa *considerar:* ...*porque ele já se podia considerar como un branco* — veď sa mohol považovať takmer za belocha (s. 144); *O. Sr. Sílvio puvia-os atento, e considerava conscienciosamente a crítica,* ... — Pán Sílvio pozorne počúval a starostlivo vážil kritické slová,... (s. 144). Všimnime si aj preklad portugalských viet *Queres pelejar? Ponho-te branco*, ktoré majú v slovenskom texte podobu *Chceš sa biť? Naložím ti ich, až zbelieš! (s. 149).* V slovenčine by sme právom očakávali výstižnejšie spojenie, napríklad *tak ťa zmlátim, že budeš zelený.* Prekladateľ však nezabúda, že dej sa odohráva v prostredí čiernych detí, a teda správne postupuje, keď rešpektuje portugalský originál, v ktorom *branco* znamená *biely.*

Je sympatické, že prekladateľ sa nevyhýba používaniu hovorových a iných expresívne ladených výrazov, ktoré oživujú text a vhodným spôsobom dotvárajú celkovú atmosféru opisovaného prostredia alebo situácie. Robí to neraz aj v takých prípadoch, keď v origináli je príslušné slovo štylisticky neutrálnejšie, napr. *encarnada* je preložené ako *tučibomba* (s. 150), *companhia* vo význame „spoločnosť" ako *kompánia* (s. 144) a pod. Z ďalších takýchto štylisticky príznakových ekvivalentov spomenieme aspoň slová *citľavka* (s. 24), *drmať* (s. 149), *durdiť sa* (s. 21), *flákač* (s. 24), *furtácky* (s. 22), *kamoš* (s. 149), *ocembuch* (s. 141), *pinklík* (s. 24), *slabinger* (s. 24), *šikovník* (s. 145), *šiltovka* (s. 25), *šlendrián* (s. 24), *šprceľ* (s. 149), *vyčačkaný* (s. 149).

Hovorovému charakteru slovnej zásoby je prispôsobená aj syntax, čo sa najvypuklejšie prejavuje v modálnej výstavbe viet prostredníctvom častíc, napr.: *Čo sme vari spolu husi pásli?* (s. 145). *Diabolský nápad, len čo je pravda!* (s. 17). *Nože, poď sem, mládenec* (s. 19). *Naozaj, pani učiteľka. Videl som tu papier na vlastné oči!* (s. 149). ...*lebo to naozaj nie je pre*

kadejakých slabingerov (s. 24). *Ja idem len po kostol, hádam to postačí* (s. 22).

V oblasti syntaxe prekladateľ takisto musel riešiť nejeden problém. Portugalská syntax je totiž veľmi kondenzovaná, zovretá a vyznačuje sa vysokým stupňom intelektualizačného prepojenia (ide o častý výskyt spojok a spájacích výrazov, z hľadiska slovenčiny nezvyčajné zoraďovanie vedľajších viet, výskyt kondenzovaných útvarov — infinitívnych, gerundiálnych a participiálnych väzieb a pod.). Ako jedno z riešení volil prekladateľ napríklad asyndetické spojenia, čím slovenský text nadobúda istú dynamickosť v protiklade k statickejším portugalským (a vôbec románskym) konštrukciám. Vcelku možno povedať, že vety slovenského textu sa vyznačujú zrozumiteľnosťou, sú jasné a z komunikatívneho hľadiska nie sú preťažené. Používanie zložitejších syntaktických prostriedkov je zriedkavé.

Hádam len nedopatrením sa v slovenskom texte uvádzalo *bututo* (s. 148) nam. *brututo* a spojenie *režné plátno* vo vete ...*jeho plášť ušitý z hrubého režného plátna* (s. 145, správne *zrebné plátno*).

Preklad portugalských poviedok do slovenčiny z uvedenej antológie súhrnne hodnotíme ako pozitívny. Nielenže sa v ňom rešpektuje lexikálna, gramatická i štylistická norma súčasnej spisovnej slovenčiny, ale svedčí aj o jazykovej tvorivosti prekladateľa a o jeho dobrom ovládaní slovenského jazyka. Poviedky z portugalofónnych oblastí subsaharskej Afriky sú nesporným prínosom pre našu prekladovú literatúru, jej spestrením a obohatením. Treba len veriť, že podobných prekladov sa na našom knižnom trhu zjaví viac.

L. Trup

SPYTOVALI STE SA

Rovnítko = znamienko rovnosti; stejnítko = znamienko totožnosti. — Z. P. z Bratislavy sa nás opýtala: „V rozhlase, v televízii, ba aj v tlači ma v poslednom čase už viac ráz zarazili slová *rovnítko* a *stejnítko*. Počula som ich napr. v tejto vete: *Medzi životom na dedine voľakedy a dnes nemožno položiť rovnítko ani stejnítko.* Domnievam sa, že slová *rovnítko* a *stejnítko* sú české. Ako ich treba preložiť do slovenčiny?"

Pisateľka správne postrehla pôvod slov *stejnítko, rovnítko.* Substantívum *rovnítko* sa uvádza v Česko-slovenskom slovníku (Veda, vydavateľstvo SAV, 1979, s. 451) jednak ako matematický termín so slovenským ekvivalentom *znamienko rovnosti* (graficky sa označuje dvoma vodorovnými čiarkami: =, napr. *2+2=4)*, jednak v prenesenom význame, napr. *klást rovnítko mezi dospělým a dítětem* — klásť znamienko rovnosti mezi dospelým a dieťaťom, klásť dieťa na roveň s dospelým. Spojenie s podstatným menom *rovnítko* v prenesenom význame sa hodnotí ako knižné.

Podstatné meno *stejnítko* je zrejme novšie, a preto sa v spomínanom Česko-slovenskom slovníku nenachádza. Uvádza sa však v ČSN 01 6910 Úprava písemností psaných strojem zo 17. 4. 1975, s. 6, § 29, Stejnítka. Citujeme: „Opakování téhož slova na dalším řádku (např. ve fakturách, v se-

znamech apod.) lze naznačit uvozovkami, které se píší pod prvním písmenem příslušného slova. Je-li slovo složeno ze dvou částí, píší se uvozovky pod oběma částmi slova. Jinak se uvozovky píší pod každým slovem, které se bude opakovat. Např.:

Kčs 125,—	10 vagónů	jedlých brambor
„ 178,50	25 „	krmných „
„ 222,30	5 „	„ „

U opakovaných čísel se stejnítka neužívají, je třeba je napsat znovu."

Z citovaného odseku vidieť, že sa slovom *stejnítko* označujú úvodzovky, ktoré pri písaní rovnakých údajov vždy v novom riadku pod sebou nahrádzajú opakovanie rovnakých slov. České prídavné meno *stejný* sa do slovenčiny prekladá ako *rovnaký, jednaký, totožný*, preto podstatné meno *stejnítko*, ktoré sa používa v oblasti administratívy, môžeme preložiť ako *znamienko totožnosti*.

Veta, o ktorú išlo v úvodnej otázke, by sa mohla preložiť: *Medzi životom na dedine voľakedy a dnes nemožno položiť znamienko rovnosti ani znamienko totožnosti*. Pravda, daný obsah možno vyjadriť aj ináč, napr. takto: *Dnešný život na dedine je už celkom inakší ako voľakedy, vôbec sa mu nepodobá.*

E. Rísová

Zriaďovateľ. — V jednej z hodnotiacich správ o kultúrnej činnosti v okrese si K. M. z Nitry všimla slovo *zriaďovateľ* použité v spojení *zriaďovateľ súboru*.

Na slovo *zriaďovateľ* takisto v súvislosti s kultúrno-osvetovou prácou už upozornil v Kultúre slova M. Považaj (KS 1981, s. 124). Zistil ho v spojení *zriaďovatelia umeleckých súborov*. Slovo *zriaďovateľ* je novoutvorené domáce slovo, ktoré ešte nezaznamenáva Slovník slovenského jazyka (5. zv., 1965) ani Retrográdny slovník slovenčiny (1976). Patrí do skupiny podstatných mien utvorených od slovies príponou *-teľ* s významom „robiť to, čo označuje sloveso, od ktorého je substantívum odvodené", napr. *zostavovateľ* — kto niečo zostavuje (SSJ V, 1965, s. 694), *zveľaďovateľ* — kto niečo zveľaďuje; podobne možno opísať význam slov *nasledovateľ, budovateľ, rozširovateľ, navrhovateľ* a mnohých ďalších. Slovník slovenského jazyka (V, 1965, s. 741) uvádza dokonavé sloveso *zriadiť* s významom „urobiť, zhotoviť, zariadiť, ustanoviť". Substantívum *zriaďovateľ* „kto niečo zriaďuje" je utvorené od nedokonavého slovesa *zriaďovať*.

Terminologizovaným slovom *zriaďovateľ* sa pomenúva inštitúcia (napr. podnik, závod, škola, pioniersky dom a pod.), ktorá niečo vo svojej kompetencii zriaďuje (ustanovuje), napr. umelecké súbory, záujmové krúžky, osvetové zariadenia, izby revolučných tradícií a pod.

Substantívum *zriaďovateľ* je správne a výstižne utvorené slovo (termín) na pomenovanie príslušného pojmu.

E. Bajzíková

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník 15, 1981, č. 7. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Hlavný redaktor PhDr. Ján Kačala, CSc. Grafická úprava Oto Takáč. Technická redaktorka Marta Paráková. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS — ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 884 19 Bratislava. Vytlačili TSNP Martin, závod Ružomberok v júni 1981. Povolené výmerom SÚTI 7/11.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries distributions rights are held by JOHN BENJAMINS. B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam, Holland.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981

Cena Kčs 3,—

KUL
TÚRA
SLOVA